

Nr 419.

Av herr **Lager m. fl.**, om åtgärder för avhjälpande av bostadsbristen m. m.

Bostadsfrågan har under senare år blivit det mest brännande sociala problemet i vårt land. Praktiskt taget överallt, särskilt i städer och tätorter, råder en bostadsbrist som på många håll kan karakteriseras som bostadsnöd. Bostadsstyrelsens senaste undersökning ger en skrämmande bild: Enbart inom de kommuner, för vilka bostadsbyggnadskvot tillämpas, finnas 31 000 familjeförsörjare, som äro hemmahörande och arbeta inom kommunen men som sakna familjbostad, trots att till familjbostad i detta fall också räknas lägenhet om endast rum och kokvrå. Antalet familjeförsörjare, som tvingas vara bosatta utanför de kommuner, där de arbeta, och som där söka bostad, uppgår till 12 000. Enligt samma uppgifter bebos 22 000 lägenheter, som enligt hälsovårdsnämnderna äro utdömda eller utdömningsbara, av bland andra 11 000 familjer med minderåriga barn. Enbart i de s. k. kvortorterna uppskattas bostadsbristen till drygt 100 000 lägenheter, och ett omedelbart lägenhetstillskott motsvarande ungefär två års produktion skulle vara erforderligt utöver de lägenheter, som behövas för att tillgodose den fortsatta efterfrågan.

Mot bakgrunden av denna bostadsnöd är det av föga värde att hänvisa till att det under de senaste åren dock pågått en omfattande bostadsbyggnation och att bristen till dels beror på att många människor fått en välbehövlig höjning av utrymmesstandarden. Som ett ofrånkomligt faktum kvarstår, att hundratusentals människor sakna egen bostad och att andra hundratusentals bo under högst otillfredsställande förhållanden.

Bostadsnöden medför svåröverskådliga vådor för folkhälsan. Den hindrar ungdomar, som vilja gifta sig, att sätta bo. Den framtingar eljest onödiga flyttningar till nackdel för produktionen. Den splittrar familjer och åsamlar många dryga kostnader för resor till och från arbetsplatsen. Bostadsbristen förorsakar sålunda utan tvivel stora nationalekonomiska förluster. Dess fysiska och psykiska skadeverkningar kunna icke mätas i pengar. En god bostad hör lika väl som mat och kläder till de oundgängliga levnadsbehoven. En familjeförsörjare eller en husmor kan inte utföra ett fullgott arbete, om de nödgas bo under icke människovärdiga förhållanden. Trångboddheten är till allvarlig skada för barnens skolgång. Den lanserade parollen »Producera mera, spara mera, så kan vi bygga mera» är uppen-

barligen bakvänt ställd. Bygg mera, så kunna vi producera mera och spara mera! Framför allt innebära sunda bostadsförhållanden en besparing av det viktigaste kapitalet, människorna och deras hälsa.

I stället för att sätta in all kraft på att öka bostadsproduktionen på bekostnad av mindre nödvändig produktion, stundom lyxproduktion, för att till varje pris häva bostadsnöden och tillgodose de växande behoven har den statliga bostadsbyggnadspolitiken under de senaste åren gått in för en minskning av antalet nytillskapade lägenheter per år. Medan bostadsproduktionen åren 1945—1947 omfattade närmare 60 000 lägenheter per år, sänktes antalet till 54 000 år 1948 och 45 000 år 1949, varigenom bostadsbristen ytterligare förvärrades. Den för år 1950 förutsedda kvotsiffran innebär ingen väsentlig förbättring.

Genom det sätt varpå byggnadsregleringspolitiken genomföres, bl. a. tillämpningen av systemet med kvadratmeterkvot, försvåras och hindras i stor utsträckning även byggandet av lämpliga affärs- och andra för ett samhälle nödvändiga lokaler. På orter, där under de senaste åren nya stadsdelsbildningar uppstått, har detta medfört att planerade stadsdelscentra icke kunnat utbyggas, provisorier ha måst skapas, och hela stadsplaneringen har förryckts på ett sätt som svårligen kan repareras.

Sedan många år tillbaka ha från kommunistiskt håll vid varje riksdag ställts en mängd förslag, vilkas förverkligande skulle ha inneburit en ur sociala synpunkter tillfredsställande lösning av bostadsfrågan. Omedelbart efter krigsslutet föreslogs, att en generalplan skulle utarbetas för hela rikets bostadsförsörjning av lämplig statlig myndighet i samverkan med länsstyrelserna och kommunerna, vidare att en plan samtidigt skulle utarbetas för inhemsk produktion av byggnadsmaterial i samhällelig regi, att städerna och landskommunerna skulle åläggas att i egen regi och med ekonomiskt stöd av staten uppföra tillräckligt antal bostäder, att uthyras till självkostnadspris. Kommunisterna ha vidare föreslagit obligatorisk kommunal bostadsförmedling, att enskilda ägare av hyreshus i lag skulle åläggas att upplåta lediga lägenheter till bostadssökande som anvisades av den kommunala bostadsförmedlingen, att genom räntesänkning förbilliga bostadsbyggnadskostnaderna, att bolagen i brukssamhällen lagligen skulle förpliktas att bidra till att de anställda arbetarna fingo människovärdiga bostäder, utvidgning av bostadsrabatterna till barnfamiljer och ensamma mödrar etc. De av kommunisterna ställda förslagen ha syftat till dels att skapa tillräckligt med bostäder, dels att skapa billigare bostäder, dels också att genom olika åtgärder övervinna de särskilda svårigheter, som uppstått på bostadsmarknaden under krigs- och efterkrigsåren.

De kommunistiska förslagen för lösning av bostadsfrågan äga alltjämt sin fulla aktualitet. För att åstadkomma en förändring av det nuvarande ohållbara läget äro följande åtgärder nödvändiga:

1. Kraftigt ökad bostadsbyggnation, så att bostadsnöden och bristen i snabbaste möjliga tempo kunna avhjälpas.

2. Obligatorisk kommunal bostadsförmedling, så att tillgängliga bostäder kunna bli rättvist fördelade, så länge det råder bristsituation.

3. Statliga och kommunala åtgärder för att bryta monopolväldet över byggnadsmaterialindustrin, framskapa byggnadsmaterial till självkostnadspris och därmed åstadkomma en sänkning av hyrorna.

4. Utvidgning av systemet med bostadsbidrag för att möjliggöra att även mindre inkomsttagare ha råd att hyra moderna bostäder, intill dess bostadsbyggnadskostnaderna kunna förbilligas och hyrorna väsentligt sänkas.

I fråga om möjligheterna att öka bostadsproduktionen kan konstateras, att bristen på arbetskraft inte längre kan anföras som något hinder. Tvärtom har den statliga regleringspolitiken på detta område medfört en ganska omfattande arbetslöshet bland byggnadsarbetarna. Den har varit av sådan omfattning, att det på två år (1947 och 1948) varit nödvändigt att till medlemmarna i grov- och fabriksarbetarfackförningarnas, elektrikernas, målarnas och byggnadsträarbetarnas arbetslöshetskassor utbetala arbetslöshetsunderstöd på tillsammans 13 636 073 kronor, därav 7 695 203 kronor i statsbidrag. Enbart i Stockholm har murarfackförningen under en treårsperiod (1946-1948) redovisat 49 383 arbetslöshetsveckor, gällande arbetsföra medlemmar, vilket innebär att 2 222 235 arbetstimmar gått förlorade, motsvarande en arbetsinsats för murarnas vidkommande som lågt räknat skulle räckt till för att uppföra 3 000 lägenheter. Genom den s. k. regleringspolitiken har det lyckats regeringen att under loppet av ett år (1 augusti 1947 — 1 augusti 1948) med konstlad arbetslöshet som medel minska antalet byggnadsarbetare med 46 000 man, motsvarande 23 procent av hela byggnadsarbetarkåren i de av regleringen berörda städerna och tätorterna. Då det i första hand är byggnadsgrovarbetare som på detta sätt drivits bort från sitt yrke, är det numera inte ovanligt att murare kunna få gå arbetslösa, därför att bristen på byggnadsgrovarbetare omöjliggör en kontinuerlig drift på byggnadsverksamhetens område. Att utbetala miljoner i arbetslöshetsunderstöd och låta miljoner arbetstimmar gå förlorade för byggnadsarbetare, som ingenting hellre önska än att få bygga, samtidigt som det finns hundratusentals människor utan egen bostad, kan inte betecknas som klok planeringspolitik.

I fråga om materialtillgången konstateras i bilaga I till statsverkspropositionen, att den förbättring av marknadsläget, som inträdde redan 1948, ytterligare fortskridit under år 1949. Den befarade minskningen i tillförseln av valsat och smitt järn och stål uteblev under gångna året, och försörjningen i fråga om byggnadsjärn kan för närvarande betraktas som tillfreds-

ställande med undantag för radiatorer, där en eftersläpning på förtursberättigade leveranser alltjämt förekommer.

Vårt land är rikt på råvaror av alla slag, som behövas för framställning av byggnadsmaterial. Därest det av en eller annan anledning, ofta på grund av monopolföretagens konstlade åtgärder, skulle uppstå brist på ena eller andra slaget av byggnadsmaterial, måste det anses som en angelägen statlig uppgift att vidtaga åtgärder för att komma till rätta därmed. Inte heller brist på byggnadsmaterial kan sålunda anföras som rimlig motivering för att inte bygga bostäder i tillräcklig omfattning.

Vad slutligen angår de ekonomiska skäl, som anförts för begränsningen av bostadsbyggandet, bör återigen understrykas, att en god bostadsförsörjning är en förstahandsuppgift för att även på andra områden uppnå goda produktionsresultat. Om investeringbegränsningar anses nödvändiga, måste de företagas på mindre angelägna områden än bostadsförsörjningens. Det kan inte anses rimligt, att en enskild bankir får bygga en lustjakt för 1 1/2 miljon kronor utan att besväras av byggnadstillstånd, samtidigt som kommunala myndigheter förvägras rätten att utöka bostadsbyggandet för att skapa hem åt hemlösa.

Den första och väsentliga uppgiften är sålunda att i snabbt tempo stegra bostadsbyggandet. Det borde kunna ske enligt den principen, att den kommunala, allmännyttiga och spekulationsfria bostadsbyggnadsverksamheten släpptes loss, så långt tillgången på tomtmark och tillgänglig arbetskraft vid full sysselsättning året runt medger. Tillförseln av byggnadsmaterial bör, om så visar sig nödvändigt, säkras genom särskilda åtgärder från de statliga myndigheternas sida. Det innebär, att kommunerna erhålla rätt att bygga eller låta bygga så mycket de över huvud taget förmå. Den samhällliga regleringsverksamhet som kan behövas, då det gäller byggandet av bostäder, och som inte minst i byggnadsarbetarnas intresse kan garantera kontinuerlig och jämn drift i byggnationen, kan utövas av kommunerna själva. Från statens sida böra byggnadslån tillhandahållas i den mån kommunerna förmå bygga. Genom en omläggning av bostadsbyggnadspolitiken på detta sätt och genom statlig kontroll över att kommunerna fullgöra sin skyldighet skulle garantier kunna skapas att på kortaste möjliga tid avhjälpa bostadsnöden.

Så länge det råder brist på bostäder, måste de kommunala myndigheterna få möjlighet att effektivt och från sociala rättvisesynpunkter fördela det tillgängliga lediga lägenhetsbeståndet. Det är inte möjligt med nu gällande lagstiftning. På platser, där kommunal bostadsförmedling ordnats, är ändå endast en liten del av lägenheterna under kontroll av denna, nämligen de som byggas av kommunen själv eller i de fall, då överenskommelse om uthyrning genom den kommunala förmedlingen kan träffas med enskilda företag eller fastighetsägare. Detta förhållande, att enskilda fastighetsägare

ensamma avgöra, till vilka de ha lust att hyra ut lediga lägenheter, drabbar i första hand de ekonomiskt minst bärkraftiga och familjer med flera barn, d. v. s. dem för vilka det kan vara mest angeläget att ordna bostad. Denna ordning har också medfört ett omfattande svartarbetsjobberi med lediga lägenheter, som det trots lagbestämmelser inte varit möjligt att komma till rätta med.

Den kommunistiska riksdagsgruppen har tidigare föreslagit obligatorisk kommunal bostadsförmedling, den enda utvägen för att skapa garantier för att de mest behövande först komma i fråga vid fördelning av bostäder och för att stävja det florerande ockret i bostadsnöden. Kravet på obligatorisk kommunal bostadsförmedling genom stadgande härom i hyresregleringslagen har framförts vid fyra på varandra följande riksdagar och även vunnit anslutning från bostadsstyrelsen, den samlade hyresgäströrelsen och socialdemokratiska motionärer i riksdagen. Då förslag om sådan förmedling senast avslogs vid 1949 års riksdag skedde det mot en stark minoritet. Beslut bör nu ofördröjligen träffas av innebörd, att varje kommun, där hyresmarknad förefinnes, lagligen förpliktas att upprätta avgiftsfri bostadsförmedling och att ägare av hyreshus i lag åläggas att upplåta hyreslediga lägenheter till bostadssökande, som den kommunala bostadsförmedlingen anvisar.

Bostadsproblemet är emellertid inte bara en fråga om att åstadkomma tillräckligt antal lägenheter. Det gäller också att kunna skapa moderna hälsobostäder till hyrespriser, som äro överkomliga för mindre inkomsttagare. Om hyresregleringslagen i stort sett lyckats åstadkomma, att hyrorerna i den äldre bebyggelsen inte stigit, så har däremot i den nyare bebyggelsen, där hyrorerna fastställts med hänsyn till byggnads- och förvaltningskostnaderna, en avsevärd fördyring skett. Även i den mån byggnationen sker i kommunal regi eller genom s. k. allmännyttiga företag och uthyrningen av lägenheterna sker till självkostnadspris, har hyresnivån stigit mycket kraftigt, främst beroende på de ökade byggkostnaderna. Dessa i sin tur bero på de stegrade materialpriserna, som i fråga om praktiskt taget varje detalj på byggverksamhetens område bestämmas av monopolen. Från 1 januari 1939 och till 1 juli 1949 ha byggnadsmaterialpriserna stigit med 80,3 procent. Resultatet har blivit en sådan stegring av hyrorerna, att bostadslösa familjer i vissa fall nödgats tacka nej till erbjuden lägenhet, därför att deras inkomster inte räckt till för att klara hyrorerna.

Genom de enväldiga monopolföretagen inom byggnadsmaterialbranschen sker icke endast en onödig fördyring av materialpriserna. Monopolisterna utnyttja även sin makt för att dirigera produktionen i enlighet med sina ekonomiska intressen, vilka långt ifrån sammanfalla med intresset att planmässigt och till billigaste möjliga hyror förse de bostadslösa med bostäder.

Föribilligad byggnadsmaterialproduktion kan endast åstadkommas genom samhälleliga initiativ för att bryta monopolens envælde. I detta syfte måste statliga åtgärder vidtagas för att i statlig eller statlig-kommunal regi producera byggnadsmaterial, som ställes till den spekulationsfria byggnationens förfogande till självkostnadspriser. Den år 1947 tillsatta utredningen »1947 års byggnadsmaterialsakkunniga» bör erhålla uppdrag att skyndsamt inkomma med förslag om planmässig statlig byggnadsmaterialproduktion, i första hand av sådant byggnadsmaterial, på vilket brist eller knapphet råder eller kan komma att uppstå. Samtidigt böra åtgärder vidtagas i syfte att underlätta för de kommuner, som så önska, att igångsätta egen byggnadsmaterialtillverkning.

Intill dess åtgärder i denna riktning ge resultat i form av sänkta hyror, är det nödvändigt att ytterligare utbygga den statliga subventionsverksamheten för att möjliggöra för barnfamiljer även i de lägre inkomstskikten att skaffa bostad av ur social synpunkt godtagbar standard. Särskilt bör därvid den nu gällande begränsningen upphävas, enligt vilken bostadsbidrag endast kunna utgå till familjer med två eller flera barn, bosatta i lägenheter som färdigställts efter 1 januari 1948, eller i fråga om bostäder som förvaltas av kommun eller allmännyttigt företag efter den 1 juli 1946. Om det med bostadsbidragen avsedda syftet skall uppnås, böra de utgå till barnfamiljer i bostäder som färdigställts efter 1 januari 1940. Samtidigt böra reglerna för erhållande av bidrag uppmjukas så, att bidragen inte helt indragas vid de nu fixerade inkomstgränserna utan avpassas så, att det sker en successiv minskning i mån av stigande inkomst. Möjlighet borde även finnas att efter särskild prövning av de kommunala bostadsorganen låta bostadsbidrag utgå till enbarnsfamiljer. Under alla förhållanden bör dylikt bidrag utgå till ensamstående mödrar med ett barn, varvid bostadsbidraget fastställles på sätt, som redan för flera år sedan föreslogs av bostadssociala utredningen och dåvarande byggnadslånebyrån, nämligen två trappsteg över det för hela barnfamiljer normala. Bostadsbidrag för ensamma mödrar måste anses vara en så behjärtansvärd angelägenhet, att den nu äntligen bör bringas till en snabb lösning.

I fråga om subventionsverksamheten bör slutligen även beaktas, att nu gällande system med s. k. trekronorsbidrag icke försämras på sätt som ifrågasatts av bostadsstyrelsen, nämligen genom införande av viss gradering, genom indragning av dylikt bidrag för människor, som nödgats anlita socialvård, och genom att av sparsamhetsskäl övervältra hälften av kostnaderna på kommunerna. Någon samhällelig besparing genom sistnämnda förslag uppstår inte annat än i den mån vissa kommuner av kostnadsskäl komme att avstå från att utnyttja trekronorsbidragen. Med kännedom om många kommuners ekonomiska möjligheter kan man utgå ifrån att så kommer att bli fallet. Resultatet blir sålunda en åtstramning i stället för

en behövlig utvidgning av den statliga bidragsverksamheten. Det skulle innebära ett steg tillbaka och bör inte godtagas.

Med hänvisning till vad som anförts föreslås,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om snabba åtgärder för ökad bostadsbyggnation, för produktion av byggnadsmaterial i tillräcklig omfattning och till billigare priser och för en utvidgning av subventionsverksamheten, allt i enlighet med vad ovan anförts.

Stockholm i januari 1950.

Fritjof Lager.

H. Hagberg.

Helmer Holmberg.
